

در سطح خارجی نیز حل مسئله قره‌باغ و دستیابی به صلح در منطقه، حل مسئله رژیم حقوقی دریای خزر، تضمین منابع قابل اتکا مواد خام و کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز، حفظ بازارهای صادراتی و تعریف بازارهای جدید و توافق با کشورهای همسایه در خصوص مسیرهای حمل و نقل و بویژه تعیین مسیر خط لوله انتقال نفت، حل مسئله پرداختها در بین کشورهای CIS و جلب سرمایه و مشارکت خارجی در پروژه‌های اقتصادی از مهمترین چالشهای خارجی اقتصاد جمهوری آذربایجان می‌باشند.

تولد دوباره علم شرق شناسی و ایران شناسی در اوکراین

تاتیانا مالنکایا^۱

صاحب نظران و اوکراین شناسان کشور اوکراین را از نظر تاریخ و فرهنگ جزئی از اروپای شرقی می‌دانند. نظریه علمی به نام «جهت‌گیری به سمت دریای سیاه» که توسط میخائیل گروشفسکی مؤسس مکتب فلسفه تاریخ در اوکراین ارائه شده است به صورت گسترده نفوذ فرهنگهای بین‌النهرین، مصر، ایران، اعراب، ترکیه، ماورای قفقاز و آسیای مرکزی را در تغییر فرهنگ اوکراین مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. این نظریه همواره نسبت به تأثیر فرهنگ ایران بر فرهنگ اوکراین اهمیت خاصی قائل بوده است چرا که بنابه گفته گروشفسکی آثار این تأثیرات در جای‌جای اوکراین به چشم می‌خورد.

«ا. کریمسکی»^۲ اولین شرق شناس اوکراینی بود که با تحقیقات علمی خود در اوایل قرن ۲۰، علم شرق شناسی را در اوکراین بنیان گذارد. وی آثار متعددی را در زمینه‌های تاریخ، ادب و اقوام خاورمیانه و نیز در زمینه‌های اسلام و تصوف تدوین نمود و نیز اساس سه رشته

۱. خانم تاتیانا مالنکایا محقق انستیتو شرق شناسی اوکراین و استاد زبان فارسی در دانشگاه ملی شفقنکو کی‌یف می‌باشد. نامبرده محقق آثار کریمسکی در خصوص فسمتهای مربوط به ایران بوده و تاکنون نیز با مساعدتهای به عمل آمده از طرف نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در کی‌یف دوبار به جمهوری اسلامی ایران مسافرت نموده است.

۲. ا. کریمسکی پایه‌گذار رسمی علم شرق شناسی در اوکراین می‌باشد وی برجسته‌ترین شرق شناس اوکراینی بود. در دوران حکومت استالین وی به قزاقستان تبعید گردید و پس از تحمل مشقات فراوان در قزاقستان درگذشت. به پاس خدمات او انستیتو شرق شناسی اوکراین به نام وی نام‌گذاری شده است.

علمی عرب‌شناسی، ترک‌شناسی و ایران‌شناسی را در اوکراین پایه‌گذاری کرد. از این زمان بود که علم شرق‌شناسی نیز در کنار سایر علوم در اوکراین مطرح گردید.

در سال ۱۹۲۶ به‌دنبال تشکیل اتحادیه علمی شرق‌شناسان سراسر اوکراین، افتتاح کرسی زبانهای فارسی و عربی و ابسته به بخش علوم اجتماعی آکادمی علوم اوکراین و انتشار مجله «جهان شرق» روند پیشرفت علم شرق‌شناسی در اوکراین تحرك جدیدی پیدا کرد. در مجله جهان شرق مقالات دانشمندان معروفی مانند «گ. گراچکوفسکی» و «ب. ریتل» و «آ. گلا دوسترن» و غیره به چاپ می‌رسیدند. این مجله از نظر جغرافیایی، مناطق و کشورهای نظیر خاورمیانه، قفقاز و ماورای قفقاز، آسیای مرکزی، هند، چین و ژاپن را دربر می‌گرفت. توضیحاً ایران در مقالات «پ. لوزیف» و «گ. نظریان ایراتسو» و غیره معرفی شده بود.

در دهه ۱۹۲۰ علم شرق‌شناسی اوکراین در سطح جهان مطرح گردید. در سال ۱۹۲۸ هشتمین کنگره شرق‌شناسان با شرکت نمایندگان اتحادیه علمی شرق‌شناسان سراسر اوکراین برگزار گردید. علاوه بر کنگره مزبور، در سالهای ۱۹۲۷ و ۱۹۲۸ کنگره دیگری در ارتباط با علم شرق‌شناسی در اوکراین در شهر خارکف برگزار شد. در این کنگره نمایندگانی از محافل علمی ترکیه و ایران نیز شرکت داشتند. قابل ذکر است که از سال ۱۹۲۶ گروههای آموزشی زبانهای شرقی (فارسی، عربی، ترکی، ژاپنی) در مراکز علمی شهرهای کی‌یف و خارکف دایر گردیدند. به‌دنبال سیاست ضد اوکراینی رژیم استالین در خلال سالهای ۱۹۳۳-۱۹۳۱ علم شرق‌شناسی در اوکراین نابود گردید. اتحادیه علمی شرق‌شناسان سراسر اوکراین و تمامی شعبات آن در شهرهای کی‌یف، خارکف، لووف و اُدسا تعطیل شدند. دانشمندان و محققان شرق‌شناس برجسته مورد حبس یا تبعید قرار گرفتند. تمام کتابهای فرهنگ لغات و آموزش زبانهای شرقی، مقالات و رساله‌هایی که در این زمینه تدوین یا آماده چاپ بود محو و یا نابود گردیدند. برخی از این آثار هیچ‌گاه منتشر نشدند. در میان چنین آثاری می‌توان به تحقیقات کریمسکی مانند «پارتها و اشکانیان» آلام جامی (در سال ۱۹۹۲ در دوشنبه منتشر گردید)، نظامی (در سال ۱۹۸۰ در باکو منتشر گردید) و غیره اشاره نمود. در بایگانی بجای مانده از کریمسکی نسخه‌های خطی آثار وی و شرق‌شناسان دیگر وجود دارند. این آثار عبارت‌اند از: تشریح نسخه خطی بلخی در زمینه نجوم‌شناسی (مؤلف کریمسکی). «شرح مجمل یساوول (مؤلف اوزارفسکی)، شرح تاریخ ادبیات فارسی (مؤلف ژوکوفسکی). نامه‌ها و یادداشتهای سفر به ایران به قلم ب. میلر، مقاله شعر نو فارسی (احتمال می‌رود که مؤلف آن و. مینورسکی یکی از شاگردان کریمسکی در دانشکده زبانهای شرقی باشد) و غیره.

علم شرق‌شناسی در اوایل قرن ۲۰ در اوکراین هم‌زمان با رشد گرایشهای شرقی در ادبیات و بخصوص در اشعار اوکراین توسعه یافت. اشعار مصری، عربی، فارسی و بابلی که توسط ای. فرانکو، ل. اوکراینکا و ا. کریمسکی به زبان اوکراینی ترجمه شدند روح تازه‌ای را به کالبد ادبیات این زبان بخشیدند. موضوعات شرقی بالاخص ایرانی و همچنین جهان‌بینی صوفیانه به اشعار اوکراینی حرکت جدیدی دادند.

سال ۱۹۲۲ مجموعه اشعار فارسی قرون ۱۰ تا ۱۵ میلادی در جلد سوم کتاب کریمسکی به نام «شاخه و نخل» به همراه رساله‌های علمی مختصر درج گردید. تألیف مجموعه مذکور آغاز روند فراگیری اشعار فارسی از سوی مترجمان اوکراینی به شمار می‌رود. مترجمان اوکراینی دهه‌های ۶۰ تا ۸۰ مانند «و. میسیک» یاریما. پلتنیوک^۱ «ر. گامادا» و ای. مالنکی کسانی بودند که به منزله ادامه‌دهندگان سنت ادبی مربوط به ترجمه هنری از زبان فارسی شناخته شده‌اند.

متأسفانه علم شرق‌شناسی در اوکراین پیشرفت چندانی نداشته است به طوری که عملاً تا دهه ۱۹۹۰ از نظر شرق‌شناسی علمی، در این کشور خلاء مطلق وجود داشت. اما در سال ۱۹۹۱ با تأسیس انستیتو شرق‌شناسی اوکراین به نام کریمسکی و به ریاست «ا. پرتساک»^۲ شرق‌شناس معروف جهانی، آموزش علم شرق‌شناسی در اوکراین مجدداً دنبال گردید.

در سال ۱۹۹۲، دانشکده شرق‌شناسی در دانشگاه ملی شفچنکو کی‌یف با تدریس زبانهای عربی، فارسی، ترکی، هندی، چینی و ژاپنی شروع به فعالیت نمود. زبان فارسی علاوه بر دانشگاه کی‌یف در دانشکده زبانهای خارجی و مدرسه متوسطه ویژه زبانهای شرقی در کی‌یف و نیز در مؤسسات آموزش عالی شهرهای لووف، خارکف، سیمفروپل، اُدسا و کریووی روگ تدریس می‌شود.

در اکتبر سال ۱۹۹۶ تعداد ۳۲ نفر از دانشجویان اوکراینی جهت طی دوره یک ماهه دانش‌افزایی زبان و ادب فارسی به جمهوری اسلامی ایران مسافرت نمودند. توضیحاً در ماه مارس ۱۹۹۴ نیز تعدادی از استادان زبان فارسی جهت طی یک دوره تکمیلی سه‌ماهه و نیز استادان ایرانشناس اوکراینی جهت شرکت در کنگره سراسری ایرانشناسان در جمهوری اسلامی ایران و با همکاری و مساعدت سفارت جمهوری اسلامی ایران در کی‌یف و دفتر

۱. پلتنیوک استاد زبان فارسی دانشگاه لووف در غرب اوکراین می‌باشد وی ایرانشناس بوده و دو سال قبل در مجمع بین‌المللی ایرانشناسان که در تهران برگزار گردید، میهمان اوکراینی شرکت‌کننده در این سمینار بود.
 ۲. پرتساک، یکی از شاگردان کریمسکی بود که بعد از جنگ جهانی دوم به آمریکا مسافرت نمود و بعد از استقلال اوکراین به کشورش بازگشت و با افتتاح انستیتو شرق‌شناسی اوکراین به نام کریمسکی علم شرق‌شناسی را در اوکراین مجدداً پایه‌گذاری نمود.

مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، به جمهوری اسلامی ایران اعزام گردیدند. به‌علاوه، نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در کی‌یف همواره از نظر علمی تسهیلات لازم را جهت دانشجویان و محققان زبان فارسی و ایرانشناس در زمینه‌های آموزشی و تحقیقی فراهم می‌نماید.

لازم به ذکر است که اولین گروه دانشجویان دانشکده شرق‌شناسی دانشگاه ملی کی‌یف در سال ۱۹۹۷ فارغ‌التحصیل خواهند شد و هم‌اینک رساله‌های تحقیقی آنان در زمینه زبان و ادب فارسی در دست تهیه و تنظیم است. به همین منظور هیأت علمی در امور دفاع از رساله‌های علمی در مقاطع مختلف تحصیلی در انستیتوی شرق‌شناسی کریمسکی تشکیل گردیده است.

شرق‌شناسان اوکراینی از سال ۱۹۹۱ به بعد علاوه بر شرکت در اولین مجمع بین‌المللی زبان و ادب فارسی، در هشتمین کنگره تاریخدانان مونتreal، هفتمین کنگره جهان اسلام در اسکندریه، کنفرانس مسائل قفقاز در سپولتو نیز شرکت کرده‌اند.

با آغاز به‌کار انستیتو علمی شرق‌شناسی اوکراین، چاپ مجله جهان شرق مجدداً آغاز گردید. آقای «اُپرتساک» رئیس انستیتو شرق‌شناسی وابسته به آکادمی علوم اوکراین سردبیر مجله یادشده می‌باشد. این مجله در اولین شماره خود سعی نموده است پایه‌های اصلی شرق‌شناسی معاصر در اوکراین یعنی فرهنگ و تمدن غربی، فارسی، ارمنی، ترکی، مغولی و هندی را ترسیم نماید. مجله مزبور شامل فصلهایی مانند «مسائل علمی»، «اوکراین و شرق»، «نظم و نشر»، «میراث گذشتگان»، «تاریخچه شرق‌شناسی اوکراین» و غیره می‌باشد. این مجله سعی می‌کند به‌عنوان یک پل ارتباطی مابین اوکراین و شرق عمل نماید.

به‌رغم موارد ذکرشده علم شرق‌شناسی در اوکراین با طیف عظیمی از مشکلات خصوصاً مشکلات اقتصادی مواجه گردیده است. همه این مشکلات باعث شده‌اند تا کتب علمی منتشر نشده و مجله جهان شرق به‌صورت منظم منتشر نگردد. از بُعد دیگر نیز باعث گردیده است تا کارشناسان و متخصصان زبانهای شرقی نیز بجای انجام کارهای علمی اکثراً جذب وزارت امور خارجه اوکراین و یا دیگر ارگانها یا سازمانهای اقتصادی شوند.

مضافاً مشکلات اقتصادی باعث گردیده است تا علم شرق‌شناسی اوکراین از نظر برقراری و گسترش ارتباط با سایر مراکز شرق‌شناسی جمهوری‌های اتحادشوروی سابق نیز محروم گردد. از این رو برقراری ارتباطات علمی با دانشمندان روسیه، قفقاز، آسیای مرکزی و نیز با مراکز مربوطه در اروپا و شرق یکی از پشتوانه‌های بسط و توسعه موفقیت‌آمیز علم شرق‌شناسی در اوکراین و ارتقای آن در سطح جهانی تلقی می‌گردد.

تنظیم: علی زارع‌عینی